

En militarisert sport?

Skiskytingens tidlige utvikling i Norge

A militarized sport?

The early development of biathlon in Norway

Glenn-Eilif Solberg

Stipendiat ved Norges idrettshøgskole

Master i historie, 2019

glenneilifs@nih.no

Sammendrag

Til tross for skiskytingens popularitet har idretten, og særlig dens utvikling før 1958, blitt viet lite oppmerksomhet av historikere. I denne artikkelen benyttes et omfattende kildemateriale, inkludert idretts- og skyttertidskrift, årsrapporter og jubileumbøker skrevet av aktører som arrangerte eller promoterte skiskyting i perioden 1880 til 1924, for å forklare hvordan og hvorfor skiskyting ble en konkurranseidrett i Norge.

Perioden fra 1880 til 1924 fremstilles ofte som en tid hvor de som ville benytte idretten som et middel for folkehelse og forsvar, tapte kampen mot en tilsynelatende ustoppelig utvikling, som førte til at det å prestere i idrettskonkurranser ble et mål i seg selv. Denne studien argumenterer derimot for at denne *sportifiseringsprosessen* ble påvirket og bremsset av politiske konflikter.

Artikkelen viser at dagens olympiske skiskyting har røtter i langrenn med skyting, som ble konstruert med et militært siktemål i Norge på 1890-tallet. På denne tiden førte demokratisering og den europeiske opprustningen til et økt fokus på vernepliktige borgeres idretts- og våpenferdigheter. De utløsende årsakene til militariseringen av skiløping og rifleskyting var politiske spenninger i forbindelse med stattholder-, parlaments- og konsulatkrisene, og senere verdenskrigene. Artikkelen viser dessuten at også andre idretter, som løping og sykling, ble kombinert med skyting etter skiskytingens mønster.

Nøkkelord

militarisering av idrett, sportifisering, skiskyting, unionstiden

Abstract

Biathlon, and particularly its development before 1958, has been offered little attention by historians, despite its popularity. This paper explores a wide variety of sources, including sports and shooting journals, annual reports and anniversary books written by organizers and promoters of biathlon competitions between 1880 and 1924, in order to explain how and why biathlon became a sport in Norway.

The period between 1880 and 1924 is often portrayed as a time when those who wished to use sports to improve public health and defense lost the fight to an apparently unstoppable development toward a greater focus on competition performance. However, this study argues that this process of *sportification* was influenced and slowed by political conflicts.

The paper finds that today's Olympic biathlon has its roots in cross-country shooting, which was constructed in the 1890s in Norway with a military purpose. The triggering factors of the militarization of skiing and rifle shooting were political tensions caused by the parliament and consular crises in the Swedish-Norwegian union, as well as the world wars. The paper also shows that other sports, such as running and cycling, were combined with shooting, with their templates borrowed from biathlon.

Keywords

militarization of sports, sportification, biathlon, the Swedish-Norwegian union

I 1955 ble reglene for en ny olympisk vinteridrett testet: langrenn med innlagte stasjoner for skyting mot levende dyr. Det viste seg imidlertid vanskelig å treffe dyrene, så de ble raskt erstattet av abstrakte målskiver slik vi kjenner det fra vinter-OL i Squaw Valley i 1960.¹ Trolig var formålet med å skyte på dyr å demonstrere at den moderne skiskytingen, *biathlon d'hiver*, var en amatøriddrett med røtter i jakt. I 1953 hadde nemlig Avery Brundage, presidenten i Den internasjonale olympiske komité (IOC), hevdet at skiskyting var en «artificial sport, designed purely to suit the military».² En slik profesjonell og militarisert idrett passet dårlig inn i etterkrigstidens OL. Svensken Sven Thofelt, generalsekretær i Det internasjonale forbundet for moderne femkamp (og senere skiskyting), forsøkte derfor å overbevise Brundage om at skiskyting kom fra selvberging med ski og pil og bue i den kalde Norden, og ikke fra krigerske øvelser.³

Fremstillingen kan imidlertid ikke ha vært helt overbevisende, da navnene på tidligere og samtidige konkurranser i skiskyting ga militære konnotasjoner. Tidligere undersøkelser nevner to årlige stevner i Norge, *Forsvarsrennet* (fra 1912) og *Det militære langrenn med skyting* (fra 1916), samt konkurranser i svensk *skifeltskyting* (fra 1939) som forløpere til *biathlon d'hiver*.⁴ En annen form for skiskyting, *Det militære patruljeløpet*, var dessuten olympisk øvelse i 1924, og demonstrasjonsidrett i 1936 og 1948. Dette var en lagkonkurranse i langrenn med skyting mellom nasjonenes militære, i uniform.⁵ Patruljeløpets militariserte preg bidro trolig til at IOC allerede i 1959 vedtok at «Biathlon, (a combined shooting and skiing competition known in earlier days under the name of 'military patrols')» skulle tas av programmet etter 1960.⁶ Fremstillingen av skiskyting som en sivil, ikke-voldelig sport med opphav i jakt ble dermed igjen viktig for at idretten skulle forbli i vinterlekene etter 1960.⁷ Denne ambivalensen er fremdeles synlig i IOC og Det internasjonale skiskytterforbundets offisielle narrativ: Thofelts fortelling har blitt stående, samtidig som de mer militære variantene av skiskyting nevnes som forløpere til dagens olympiske gren.⁸

Tross skiskytingens popularitet har idretten, og særlig utviklingen før vinterlekene i 1924, fått lite oppmerksomhet fra historikere. Målet med denne artikkelen er ikke å gi en fullstendig oversikt over tidlige varianter av skiskyting, men å undersøke utviklingen av den eldste kjente forløperen til dagens olympiske skiskyting – norsk langrenn med skyting – frem til en første variant av skiskyting kom på det olympiske programmet i 1924.⁹

Hva kan forklare hvordan og hvorfor skiskyting ble en konkurranseidrett i Norge? Når ble de første konkurransene i langrenn med skyting arrangert i landet, og hva var det opprinnelige formålet med idretten? Mine funn tyder på at Brundage var på rett spor med sin første observasjon. Forløperne til dagens olympiske skiskyting var resultatet av militarisering¹⁰ av

1. Niinimaa 1998: 4, 11, 18, 43.

2. Ibid.: 4.

3. Ibid.: 4, 7, 11, 18; Storsveen 2018: 78, 80.

4. Niinimaa 1998: 2–3; Storsveen 2018: 77, 80.

5. Militært patruljeløp var også demonstrasjonsidrett *uten* skyting i 1928. Avé & Bourdon 1924: 701–703; Harster & Wasner 1936: 330–335; Comité Olympique Suisse 1951: 71; Niinimaa 1998: 17; Foreningen til Ski-Idrættens Fremme 1928: 104.

6. *Revue Olympique* 1959 (65): 53.

7. Niinimaa 1998: 4, 7; *Revue Olympique* 1964 (86): 65; *Norsk skyttertidende* 29.1.1965.

8. Se f.eks. IOC (u.å.): «Biathlon has its roots in survival skills practised in the snow-covered forests of Scandinavia, where people hunted on skis with rifles slung over their shoulders»; Niinimaa 1998: iii; dessuten Storsveen 2008: 77.

9. Artikkelen bygger delvis på min masteroppgave i historie, som også analyserer andre varianter av skiskyting før 1930. Solberg 2019.

10. Med «militarisering» menes i denne sammenheng en utvikling mot et fokus på den militære nytteverdien i idretten.

eldre ski- og skytteridretter i kjølvannet av politiske spenninger i Skandinavia og Europa på slutten av 1800-tallet. Denne militariseringen ses videre som tegn på bremsing av en sportifiseringsprosess som ellers har stått sentralt i nyere forskningslitteraturs analyse av norsk idrett i perioden.¹¹

Hva er moderne skiskyting, og hvorfor oppsto den?

I denne artikkelen blir begrepet «skiskyting» brukt i en utvidet betydning som favner alle kombinasjoner av ski og skyting, ikke bare konkurranseidretter. Studieobjektet er imidlertid idretter med lignende form som dagens olympiske skiskyting, avgrenset til konkurranser i skiløping med innlagte stasjoner for geværskyting, hvor både tidsbruk og treff teller med i resultatene. Det er nærliggende å omtale dette som «den moderne skiskytingen», men begrepet «moderne» har sine egne utfordringer. I stedet brukes begrepet «langrenn med skyting», som er deskriptivt, konkret og basert på norsk språkpraksis.

Forskning på skiskytingens historie har hovedsakelig fokusert på den olympiske skiskytingen etter 1960. Mest omfattende er boken *Everyone to Skis! Skiing in Russia and the Rise of Soviet Biathlon* (2013) av William D. Frank, historiker og skiskytter. Dette er en grundig studie av skiskytingen etter 1960, med fokus på Sovjetunionen. Tiden før 1924 blir også viet mer enn 70 sider, men skiskytingens tidlige utvikling i Skandinavia blir lite utforsket. I andre tekster om skiskytingens historie er det imidlertid uvanlig at tiden før 1924 vies mer enn to sider, og da ofte med ufullstendig referansebruk.¹² Et unntak er kapittelet «Militært langrenn» i *Norske skiløpere: Supplementsbind* (1969), hvor A.T.J. Petersson drøfter reglementeringer i et årlig stevne i Norge fra 1916 til 1956 over seks sider.¹³

Fra Norge finnes det også studier av den militære skiløpingens historie. I disse omtales ofte en konkurranse for norske skiløpersoldater i 1767 som opphavet til dagens langrenn med skyting. Reglene for konkurransen ble undersøkt i to hefter utgitt av Forsvarsmuseet i henholdsvis 1965 og 1994.¹⁴ Karl H. Lilletvedts hovedfagsoppgave fra 1988 undersøker også utviklingen av militær og sivil skibruk frem til 1861.¹⁵ Senere, i 1996 og 1997, utga Elanders forlag to bøker, skrevet av Ragnar Steen og Rolf Rasch-Engh, som dekket de norske skiløperkompanienes historie grundig, inkludert skiskytingen i 1767.¹⁶

I Tor Holms hefte for Forsvarsmuseet fra 1965 konkluderes det med «at opprinnelsen til den moderne skisport [langrenn] og med dens spesialøvelser [utfor, slalåm, hopp og skiskyting] ferdig utviklet til konkurranseøvelser finner vi hos våre militære skiløperavdelinger for 200 år siden».¹⁷ Her trekkes en linje mellom konkurransen i 1767 og langrenn med skyting i 1965, en idé vi finner ekko av i nyere forskning, ikke minst hos Ragnar Steen:

Skiskyting er regnet som en ung idrett, og det første mesterskap ble arrangert såpass sent som i 1959. Da er det litt rart å tenke på at de første premierings-bestemmelser for skiskyting skriver seg helt fra 1767 – nesten 200 år tidligere.¹⁸

11. Goksøyr 1991: 10, 301–307; Olstad 1987: 324–326; Slagstad 2015: 263–285.

12. Niinimaa 1998; Storsveen 2018; Lund 1976; Jorsett 2005; Breili & Schjelderup 1982; Kjelsås 1960; Kjelsås 1966; Vaage 1979.

13. Petersson 1969.

14. Tidligere Hærmuseet. Holm 1965; Holm, Kristiansen & Skjelbred 1994.

15. Lilletvedt 1988.

16. Steen 1996; Rasch-Engh 1997.

17. Holm 1965: 36.

18. Steen 1996: 116.

I denne artikkelen er imidlertid konkurransen i 1767 av mindre interesse, da konkurransen ikke inneholdt et langrennselement og bedre kan beskrives som *utfor* med skyting.¹⁹ Skiskytingen ble dessuten allerede i 1768 utsatt «til videre».²⁰ Etter dette ser konkurranser i skyting og skiløping ut til å ha blitt arrangert hver for seg, med skiveskyting på mønstringsdagen for sommerekserisisen.²¹ Det er derfor vanskelig å påvise noen direkte kontinuitet mellom stevnet i 1767 og konkurranser i langrenn med skyting.

I denne artikkelen argumenterer jeg for at kombinasjonen av langrenn og rifleskyting som vi i dag forbinder med «skiskyting», ble konstruert mellom 1880 og 1916, påvirket av politiske spenninger i forbindelse med stattholder-, parlaments- og konsulatkrisene, samt første verdenskrig. Siden skiskytingens utvikling i denne perioden er lite belyst, har Finn Olstads standardverk *Norsk idretts historie 1861-1939* blitt viktig. Olstad omtaler bare skiskyting sporadisk, men bidrar med nyttige perspektiv idet han undersøker samspillet mellom idrett og skyting i lys av større konfliktlinjer innen norsk idrett og politikk.²²

Verneplikt, sportifisering og «nyttig idrett»

Ski og skyting har lenge vært kjent som en nyttig kombinasjon i jakt og krig. I Heimskringla står det for eksempel at samene gikk så fort på ski «at ingen ting kan komme seg unna, korkje folk eller fe, og alt det dei skyt, det råkar dei».²³ Fra midten av 1600-tallet ble det opprettet, og nedlagt, egne kompanier av skisoldater med gevær i Norge, som blant annet skulle forsvare grensen mot Sverige. Det var et slikt kompani som arrangerte skiskytingen i 1767. Etter unionsinngåelsen i 1814 var det imidlertid mindre behov for slike grensevakter, og de siste kompaniene ble nedlagt på 1820-tallet.²⁴

Da allmenn verneplikt ble grunnlovsfestet på Eidsvoll i 1814, kjempet oberst Diderich Hegermann, Krigsskolens «drivende kraft», for at skiløping og skyting skulle inngå i unge menns nasjonaloppdragelse.²⁵ Hegermanns forslag ble nedstemt, men en rekke andre offiserer tok opp tråden i militærvitenskapelige avhandlinger i tiårene som fulgte. Blant de tidligste avhandlingene var N. Tidemands (1822), J.G. Meydells (1825) og P.R. Fleischers (1831).²⁶ Det er da interessant at nettopp disse tre militærteoretikerne på samme tid la grunnlaget for en nasjonal forsvarsdoktrine, i kontrast til den offisielle unionelle forsvarsdoktrinen. Som Roald Berg har vist, var det i den nasjonale forsvarsdoktrinen et sentralt argument at Skandinavias geografi (med kystlinje, vassdrag og fjellkjeder) førte til at Norge ikke kunne stole på svensk støtte i en forsvarskrig og derfor måtte kunne operere mest mulig selvstendig.²⁷ I denne doktrinen hadde skiløpere større verdi, men offiserene lyktes imidlertid ikke med å gjenopprette skiløperavdelingene på 1800-tallet.

Finn Olstad beskriver perioden fra 1880 til 1924 som preget av en kamp om idrettens formål. Idrettsledere, ofte med militær bakgrunn, ville bruke idretten som et middel til å nå sosiale mål som folkehelse og sterkere forsvar.²⁸ De argumenterte for at en ikke burde strebe

19. Vinnerne var «dem som i en maadelig Bakke og fuldt Løb kan afskyde sit Gevær og bedst træffe noget visst foresatt Maal paa 40 a 50 Skridts Distance». Premieringsbestemmelsen fra 1767 i Steen 1996: 117.

20. Lilletvedt 1988: 30.

21. Ibid.: 30–31; Rasch-Engh 1997: 86–87.

22. Olstad 1987.

23. Sturluson 1979: 70.

24. Steen 1996: 121, 192.

25. Lilletvedt 1988: 137; Steen 1996: 195; Koht 1931: 559.

26. Et senere eksempel er J.F.O. Wergeland (1863 og 1865). Berg 2001: 20; Steen 1996: 194–200.

27. Berg 2001: 113–115, 121–125.

28. Olstad 1987: 9, 109, 201.

etter rekorder, da det kunne føre til skader, eller at utøvere ble fritatt fra arbeid i perioder og dermed ikke kunne bidra i samfunnet.²⁹ I stedet burde en fullføre konkurranser uthvilt og klar til kamp. Ved et maratonløp i 1898 handlet det for eksempel ikke bare om å krysse målstreken først, men om å gjøre dette med lav puls og lite svette.³⁰ Kontrasten er stor til dagens toppidrett, hvor utøvere ofte kollapser etter målgang.

Ifølge Olstad ble denne kontrasten drevet frem av «menige utøvere» som så på sport og konkurranse som et «mål i seg selv».³¹ Historikeren Matti Goksøyr omtaler denne prosessen hvor idretten utvikler seg «i retning prestasjonsorientering, konkurranse og rasjonalitet i idretten», som *sportifisering*.³² Fortellinger om idrettens historie i Norge handler dermed i stor grad om hvordan lederne som ønsket å bruke idretten som middel, måtte gi tapt for sportifiseringen, en tilsynelatende ustoppelig prosess hjulpet frem av utøverne.³³

Ofte fremstiller historikere og sosiologer sportifisering som en slags idrettsspesifikk moderniseringsprosess, med strukturelle kjennetegn som skiller «moderne» og «førmoderne» sport.³⁴ Det er imidlertid ingen konsensus om nøyaktig hva som kjennetegner denne forskjellen eller hvordan den skal forklares.³⁵ Mest kjent er kanskje den amerikanske sosiologen Allen Guttmanns syv kjennetegn fra essaysamlingen *From Ritual to Record* fra 1978: *sekularisme* (i motsetning til fysisk aktivitet som en del av et religiøst ritual), *like muligheter* (ved at reglene er de samme for alle deltagerne), *spesialisering*, *byråkratisering* (av organisasjoner og institusjoner med alt som følger med), *rasjonalisering* (som blant annet kommer til uttrykk ved at den fysiske aktiviteten blir mer abstrakt og øvelser mer standardiserte) samt *kvantifisering*. Ifølge Guttmann fører dette til et fokus på *rekorder*.³⁶

Den svenske historikeren Leif Yttergren advarer imidlertid om at slike sportifiseringsstudier er preget av en «tydlig utvecklingsoptimism». Han foreslår derfor at historikere også ser etter tegn på *desportifisering*, hvor prosessen går i motsatt retning.³⁷ Nettopp her kan skiskytingens historie bidra. Før 1924 står nemlig utviklingen av langrenn med skyting som et eksempel på hvordan idretter kan bevege seg bort fra fokuset på å prestere på idrettsbanen, og mot prestasjoner på slagmarken. Skiskyting ble dermed en idrett som bidro til å bremse en pågående sportifiseringsprosess.

Kildemateriale

Denne undersøkelsen bygger på et bredt og sammensatt kildemateriale. Eldre litteratur viser at både skytter- og idrettslag arrangerte skiskyting, samt at de var knyttet til større frivillige organisasjoner for skiløping, skyting eller idrett generelt.³⁸ Mange av organisasjonene produserte årbøker som inneholder referater, lister over stevner og noen ganger lengre artikler om idretters formål eller historie. Selv om årbøker sjelden er førstehåndskilder for arrangement, kan de dermed være gode utgangspunkt.³⁹ Da lite var skrevet om skiskytingens norske

29. Se for eksempel *Norsk skyttertidende* 18.3.1903: 43–44; 3.3.1912: 107–109.

30. Olstad 1987: 145.

31. Ibid. 109.

32. Goksøyr 1991: 10.

33. Dette gjelder særlig Idrettsforbundets jubileumsbøker. Olstad 1987; Goksøyr 2010.

34. Se f.eks. Guttmann 2004; Goksøyr 1991; Sheard, Dunning & Mangan 2005; Yttergren 1996.

35. Yttergren 1996: 20.

36. Min tekst i parentes. Guttmann 2004.

37. Yttergren 1996: 20.

38. Olstad 1987; Petersson 1969.

39. Årsberetninger. Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaapenbrug: 1861, 1865, 1868, 1869, 1877–1883, 1887–1890; Centralforeningen for udbredelse af Idræt: 1893–1918; Norges Riksforbund for Idræt: 1910–1917; Norges Landsforbund for Idræt: 1919–1920; Foreningen til Ski-Idrettens Fremme: 1894–1900,

historie, forventet jeg ikke å finne mange relevante kilder fra før 1924, et inntrykk som ble forsterket av den svært sporadiske omtalen av skiskyting i årbøkene fra Norge.⁴⁰

Da jeg undersøkte norske aviser, skytter- og idrettstidsskrift, oppdaget jeg imidlertid en langt rikere kildesituasjon.⁴¹ Tidsskriftene var mer detaljerte og omtalte flere stevner i skiskyting enn årbøkene. Systematiske søk i Nasjonalbibliotekets avisdatabase på «langrenn med skyting» samt periodens to største skiskytterstevner «Forsvarsrennet» og «Det militære langrenn» ga også en rekke treff.⁴² Treff fikk jeg også i jubileumsbøker til en rekke skytter- og idrettslag. Disse inneholdt ofte sammendrag fra lagenes årsmeldinger, og gjorde meg oppmerksom på lokale stevner og skiskyttermiljø som ikke kom frem i de andre kildetyper.

Kildeutvalget var dermed godt egnet til å identifisere hva arrangørene, regelkonstruktørene, selv mente var formålet med langrenn med skyting. En ulempe var at «vanlige» utøvere sjelden kom til orde i årsmeldinger og jubileumsbøker, eller uttalte seg i tidsskrift eller aviser. De utøverne som kom til syne i materialet, benytter imidlertid en språkdrakt hvor forsvarsnyttens sto i fokus, på samme måte som idrettslederne.⁴³ Dermed så jeg ikke det samme skillet mellom ledernes militære motiver på den ene siden og utøvernes rekordjag på den andre, som Olstad observerte i annen idrett.⁴⁴

Tidlig sportifisering av ski og skyting

Fokuset var med andre ord på kilder produsert av idrettsarrangører i det nye sivilsamfunnet. Blant de mest sentrale organisasjonene var Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug, forløperen til Norges idrettsforbund og Det frivillige Skyttervesen, stiftet i 1861 med mål om å «danne dygtige Fædrelandsforsvarere».⁴⁴ Denne norske skytterbevegelsen var inspirert av lignende bevegelser i land som England, Sverige og Sveits. Dessuten fylte bevegelsen et behov for frivillige våpenøvelser etter at loven for allmenn verneplikt ble vedtatt i 1854. Under verneplikten var nemlig opplæringstiden så kort at skytteropplæringen ikke ble opplevd som tilstrekkelig.⁴⁵

Stattholderstriden, som førte til økt spenning mellom Norge og Sverige i årene før 1861, blir ofte trukket frem som den utløsende faktoren for opprettelsen av Centralforeningen.⁴⁶ Mange av Centralforeningens skytterlag begynte med militær eksersis, men Olstad skriver at opprettelsen av foreningen ikke var en «umiddelbar krigsforberedelse», da det ville ta tid før skytterbevegelsen var klar for strid.⁴⁷ Antall ekserserende skytterlag nådde en topp i 1864,

1902–1931; Föreningen för skidlöpningens främjande i Sverige: 1900–1911, 1913–1930; Norges Skiforbund: 1909–1928.

40. I Föreningen för skidlöpningens främjande i Sveriges årbøker *På skidor* er derimot langrenn med skyting hyppig omtalt etter 1903.

41. Med fokus på vinterhalvåret fra oktober til mai: *Norsk skyttertiende*: 1882–1930; *Norsk idrætsblad*: 1891–1912, 1914–1915; *Sport*: 1909–1911, 1913–1915; *Norsk idrætsblad og sport*: 1915–1920, 1922–1923; *Sportsmanden*: 1913, 1915–1920, 1922–1924; *Idræt*: 1915–1924; *Idrætsliv*: 1916, 1918–1924; *Værg dit land*: 1912–1917.

42. Søk på «længderend med skydning» OR «længderend med skytning» OR «langrend med skytning» OR «langrend med skyting» OR «langrenn med skytning» OR «langrenn med skyting», «forsvarsrennet» OR «Forsvarsforeningens pokal» OR «forsvarsrendet» og «Militært længdeløb» OR «militært langrend» OR «militært langrenn» OR «militært længdeløb» OR «det militære langrenn» OR «det militære langrennet» OR «det militære langrenn» i aviser utgitt mellom 1.1.1800 og 31.12.1930.

43. P. Hville, *Norsk skyttertiende* 12.4.1899: 59; Ukjent deltager, *På skidor* 1906–07: 177; C.F.Gill, *Aftenposten* 09.3.1923: 5; L. Th. Aas, *Aftenposten* 19.3.1923: 6.

44. Centralforeningens årbok 1861.

45. Olstad 1987: 14.

46. Olstad 1987: 15–16; Aarvold 1998: 18; Goksøyr 2010: 24.

47. Olstad 1987: 18.

trolig som en følge av den dansk-tyske krig, men fokuset på militære oppgaver lot seg imidlertid ikke opprettholde over tid.⁴⁸ Centralforeningens rifleskyting ble gradvis sportifisert, mens konkurransene utviklet seg fra lokale stevner i 1861 til landsskytterstevnet i 1864. Centralforeningens regler, våpen, skuddhold og skyteskiver ble alle standardisert i et forsøk på å gjøre konkurransene mer rettferdige og sammenlignbare, noe som gjorde det mulig med rekorder.⁴⁹

Også skiløpingen ble sportifisert. Fra sitt første år oppfordret Centralforeningen til skiløping, og på 1860-tallet ble det vanlig med skirenn hvor løperne måtte passere hindringer som hopp, med mål om å bedre de militære ferdighetene til å ta seg frem i vanskelig terreng.⁵⁰ Frem mot 1890-tallet var det en tendens til spesialisering i hopp og langrenn. For å motvirke dette ble kombinerte renn (langrenn og hopp) gjort til standard for Skiforeningens stevner. På tross av dette var det likevel ikke uvanlig at skihopp og langrenn ble arrangert separat ved mindre skistevner.⁵¹ Sportifisering av ski og skyting skjedde imidlertid ikke uten motreaksjoner.

Rifleskyting som krigsøvelse

Fra slutten av 1870-tallet til 1884 var Norge igjen preget av uro under «parlamentskrisen».⁵² Landet var polarisert og skytterbevegelsen splittet. På høyresiden sto Centralforeningen med nære bånd til offisersstanden og regjeringen.⁵³ På venstresiden sto de nye folkevæpnings-samlagene med Ola Five i spissen. Dette var skytterlag som hadde gått ut av Centralforeningen i protest mot foreningens udemokratiske organisering og til støtte for Sverdrup og Stortinget.⁵⁴ I 1883 fikk Five gjennom et forslag om at skytterlagene skulle begynne med direkte militære forberedelser, noe som har fått Jens Arup Seip til å beskrive folkevæpnings-samlagene som «en parlamentshær».⁵⁵ Dette mener Olstad er en overdrivelse. Han sår tvil om samlagenes reelle kamp- og mobiliseringsevne, og beskriver Folkevæpningssamlagene som «først og fremst idrettslag» som etter Centralforeningens mal drev med både idrett og konkurranseskyting. Samtidig vedgår han at trusselen fra Folkevæpningssamlagene var en maktfaktor som bidro til et fredelig utfall av parlamentskrisen.⁵⁶

I tiden rundt parlamentskrisen hevdet enkelte offiserer og skytterlagsledere at den sportifiserte baneskytingen, som var blitt standardisert under Centralforeningen, ikke lenger holdt mål.⁵⁷ De tok til orde for en ny form for rifleskyting: *feltskyting*. Ved å bruke figurskiver formet som dyr eller mennesker, ofte med tidspress, skulle en bedre skytternes «praktiske» evner til å drepe i jakt og krigføring.⁵⁸ Skuddholdet ble dessuten holdt hemmelig for deltagerne, siden avstandsbedømming var nødvendig i felten.⁵⁹ Dette sto i skarp kontrast til baneskytingens standardiserte avstander. Feltskytingen var dessuten mindre abstrakt, mens

48. Ibid.: 28–29.

49. Ibid.: 25.

50. Ibid.: 49, 52–53.

51. Ibid.: 53–57.

52. Berg 2001: 198.

53. Norges statsminister i Stockholm, oberstløytnant Otto R. Kierulf, var foreningens første leder 1861–1864.

54. Olstad 1987: 94–106.

55. Seip 1981: 97; Olstad 1987: 105.

56. Olstad 1987: 94, 104–106.

57. Centralforeningens årbok 1879: 111, 116; Seeberg 1887: 2–11.

58. Se f.eks. *Norsk skyttertidende* 6.1.1889: 1–2; 8.2.1893: 18.

59. Ibid.; Seeberg 1887: 2–11.

resultatene var binære (treff/bom) og dermed mindre kvantifiserbare. Det som ble målt, var hvor mange «dyr» eller «soldater» en kunne treffe under press, og ikke hvor nært en kom en idealsum i kontrollerte omgivelser. Feltskytingen representerte på denne måten en dreining bort fra sportifiseringen og mot den militære nytteverdi, og det er her dagens skiskyting har sine røtter.

Langrenn med skyting eller skiturer med feltskyting?

Ifølge Finn Olstad arrangerte enkelte av folkevæpningssamlagenes skytterlag «skirenn med skyting» på 1880-tallet.⁶⁰ Var dette de første langrenn med skyting i Norge?

Det er vanskelig å trekke konklusjoner basert på Olstads tekst. Han bruker ikke en konsekvent typologi om ulike kombinasjoner av ski og skyting, og er sparsom med detaljer og referanser. Sannsynligvis sikter Olstad til en form for skiskyting jeg kaller «skiturer med feltskyting», som det er flere eksempler på i *Norsk skyttertidende* på 1880- og 1890-tallet.⁶¹ Dette skyldes at feltskyting ble drevet i terrenget og dermed var best egnet for vinteren, da det var færre folk og beitedyr som benyttet naturen.⁶² Skiskytingen ble dermed et naturlig resultat av at ski gjorde det lettere å komme seg frem til standplassene i snø.

Allerede i 1879 anbefalte Løiten skytterlag andre lag å oppta «Skydning paa ukjendte Afstande under Skiture om Vinteren som en baade skarp og morsom Øvelse».⁶³ Et øyevitne ved et av Løiten skytterlags stevner tidlig på 1880-tallet beskriver en skytekonkurranse mot bevegelige figurskiver formet som dyr og mennesker, som var plassert på hemmelig avstand i terrenget. Ski ble brukt som fremkomstmiddel, men farten på skiløpingen hadde ingen innvirkning på resultatet.⁶⁴ Det var med andre ord feltskyting og skiskyting, men *ikke* langrenn med skyting. Olstad oppgir å ha undersøkt både Centralforeningens årbøker og *Norsk skyttertidende*. Dermed er det mulig det er denne konkurransen han sikter til, men Olstad benyttet også Asker Skytterlags jubileumsbok fra 1960 som kilde.

I denne jubileumsboken er det oppgitt at Asker Skytterlag arrangerte «langrenn med skyting» for første gang i 1880. Det er likevel uklart om dette var «langrenn med skyting», slik jeg definerer det.⁶⁵ I en avisartikkel fra 1899 blir Asker Skytterlags skiskyting omtalt som «feltskydning paa ski».⁶⁶ I jubileumsboken beskrives imidlertid den samme konkurransen i 1899 som «langrenn med skyting».⁶⁷ Dermed er det mulig at også konkurransen i 1880 var beskrevet som «feltskydning paa ski» i primærkilden. Dette er et mye mindre entydig begrep, og gjør det uklart om konkurransen i 1880 faktisk inneholdt et langrennselement.⁶⁸ En nærmere undersøkelse av Asker Skytterlags arkiver må til for å avklare dette. De eldste entydige beskrivelsene av langrenn med skyting i mitt empiriske materiale skriver seg imidlertid fra 1895, under den neste store politiske konflikten mellom Norge og Sverige.

60. Olstad 1987: 97.

61. F.eks. *Norsk skyttertidende* 28.12.1887: 138; 25.2.1891: 15; 8.4.1891: 39; 8.2.1893: 15.

62. *På skidor* 1904–1905: 96; *Norsk skyttertidende* 27.4.1904: 66–67.

63. Centralforeningens årbok 1879: 111.

64. Dette skjedde noen år før 1887. *Norsk skyttertidende* 28.12.1887: 138.

65. Asker Skytterlag 1960: 29.

66. *Norsk skyttertidende* 12.4.1899: 59.

67. Asker Skytterlag 1960: 38.

68. *Ibid.*: 29.

Opprustning og idrett

I 1890-årene ble det norske forsvaret rustet opp, offisielt som en del av et norsk-svensk forsvar mot Russland, som på dette tidspunktet også inkluderte Finland. Samtidig var stemningen spent mellom Norge og Sverige etter at Venstre fra 1891 hadde utfordret Sverige ved å kreve et nasjonalt konsulatvesen.⁶⁹ Den militære opprustningen i Norge har ofte blitt fremstilt som en forberedelse til unionsoppløsningen 1905, men Roald Berg nyanserer bildet: Selv om «bevilgningsgraden» til Forsvaret kan ses i lys av politiske trusselvurderinger, så kan «bevilgningsviljen» best forstås som en del av en «allmenneuropeisk rustningsfeber».⁷⁰ Samtidig fremhever Berg en dynamikk mellom unionisme og nasjonalisme innen det norske forsvaret som gikk tilbake til begynnelsen av 1800-tallet. På 1890-tallet ble Russland sett på som en trussel både av unionistene og av de nasjonalmilitære, mens de sistnevnte også pekte på Sverige som en potensiell trussel. Forsvarslobbyister, som Norges Forsvarsforening, stiftet i 1886 med mål om å «bevare landets selvstændighed ved egen kraft og ikke ved andres nåde»,⁷¹ brukte begge disse trusselbildene til å argumentere for større bevilgninger.⁷² Unionskrisen var med andre ord ikke den underliggende årsaken til opprustningen, men var noen ganger årsaken til bevilgningens størrelse.

I Norge ble grunnlaget for opprustningen lagt ved innføringen av allmenn verneplikt i 1876 og iverksettelsen av denne i 1885. Med denne loven ble «stillingsretten» fjernet, slik at en ikke lenger kunne betale noen andre for å avtjene verneplikten.⁷³ To år senere sto Johan Sverdrup og oberstløytnant Anton Hjorth bak hærordningen av 1887, en omorganisering av Forsvaret hvor økt fokus på allmenn verneplikt skulle bidra til å sikre nasjonal selvstendighet fra Sverige.⁷⁴ Det nasjonalmilitære perspektivet bidro til et symbiotisk forhold mellom Sverdrup og Forsvarsforeningen, som støttet Sverdrups forslag til budsjett og hærordning, mens hærordningen svarte på foreningens formålsparagraf.⁷⁵ Sverdrup hadde også bånd til skytterbevegelsen. Han var blant initiativtagerne til Centralforeningen og fikk støtte av folkevæpningssamlagene under parlamentskrisen.⁷⁶ Dette viste seg også i hans forslag til hærordningen, hvor skytterlagene ble gitt en større rolle i nasjonens skytteropplæring.⁷⁷

Det var i denne konteksten at Stortinget i 1892 vedtok at Centralforeningens og folkevæpningssamlagenes skytterlag skulle samles under Det frivillige Skyttervesen.⁷⁸ Centralforeningen fikk fortsette å eksistere, men mistet mandatet til å drive med skyting og ble en ren idrettsorganisasjon med navnet «Centralforeningen for udbredelse af idræt».⁷⁹ Til tross for dette skjedde det få forandringer i foreningens struktur og målsetninger, og i den grad det skjedde noe, ble fokuset enda sterkere på at Centralforeningens arbeid skulle bidra til å styrke Forsvaret. Dette kom tydelig frem i foreningens søknad om bevilgninger fra Armédepartementet i 1894, der foreningen vektla at den bare ønsket å jobbe for den idretten som kunne «komme Armeen tilgode».⁸⁰ I praksis var dette forflytningsidretter som kunne gi

69. Berg 2001: 234–236.

70. Ibid.: 234–236.

71. Ibid.: 217.

72. Ibid.: 169, 234–236.

73. *Vernepliktsloven av 16. juni 1885*. Berg 2001: 216, 222.

74. Berg 2001: 226, 228.

75. Ibid.: 217, 226, 228.

76. Olstad 1987: 19, 95.

77. Hjorth 1879: 11–12.

78. Sth.prp. nr. 54 1892.

79. Opprinnelig omtalt i Stortingsforhandlinger som «Centralforeningen til Fremme af anden Idræt end Skarpskydning». Stortingsforhandlinger 1894, Sth.prp. Nr. 1. Hovedpost IX A: 100.

80. Stortingsforhandlinger 1894, Sth.prp. Nr. 1. Hovedpost IX A: 100-101.

Hæren økt mobilitet, som skiløping.⁸¹ Centralforeningen fortsatte å promotere skiidretten ved å sende representanter til landsbygden for å holde foredrag om skiløpingens militære nytteverdi.⁸² Samtidig kom en rekke norske militærvitenskaplige artikler om vinterkrigsføring, der skiløpingens nytteverdi ble fremhevet, i tiden etter hærordningen av 1887.⁸³ Det var imidlertid først vinteren 1904 at det ble holdt langvarige skiøvelser for større militære avdelinger i Norge.⁸⁴

Første konkurranser i langrenn med skyting?

I 1895 oppfordret Skytterstyret skyttersamlagene til å begynne med feltskyting og andre militære skyteøvelser, noe Finn Olstad knyttet direkte til den spente stemningen under konsulatkrisen.⁸⁵ Det er i denne sammenheng vi ser de eldste eksemplene på konkurranser i langrenn med skyting.

10. mars 1895 arrangerte Kristiania Østre Skytterlags nyopprettede skilag «et 5 km. længderend med skydning paa figurer».⁸⁶ Skiskytingen er tidligere nevnt av Per Jorsett i oppslagsverket *Norske skiløpere* fra 1956 og i Kristiania Østre Skytterlags jubileumbok fra 1958, men har ikke fått noen videre oppmerksomhet.⁸⁷ I samtiden ble arrangementet beskrevet som «vistnok» en ny konkurranseform. Dette forbeholdet skyldes kanskje at reglene foruten langrennselementet lignet på feltskyting.⁸⁸ I et intervju i Eker skytterlags jubileumbok fra 1959 omtales også ett annet langrenn med skyting av ukjent dato på Modum i 1895.⁸⁹ Jeg har ikke sett dette rennet annonsert i aviser eller idretts- og skyttertidsskrift, en påminnelse om at idrettsarrangement ikke alltid er omtalt i skriftlige kilder. Det betyr også at vi bør være forsiktige med å omtale konkurransene i 1895 som de aller første i sitt slag. Konkurransene fremstår likevel som noe nytt. Dette viser seg også i at løypene var kortere enn rene langrennskurranser, trolig en tilpasning for deltagere, som var bedre skyttere enn skiløpere.⁹⁰

Beskrivelsen fra Modum tyder på at det ble skutt mot en abstrakt sirkelskive, samtidig som det er uklart om skuddholdet ble holdt hemmelig.⁹¹ Dette viser en glidende overgang mellom baneskytingen og feltskytingen. De fleste påfølgende langrenn med skyting før 1924 kan likevel nesten alltid beskrives som *militarisert feltskyting*, hvor skuddholdet ble holdt hemmelig og var rettet mot menneskeformede figurskiver, «fiender» som ventet på «Dødsdommen fra sine respektive Herrer».⁹² Det var med andre ord øvelser for slagmarken, ikke for jakt.

81. Ibid.

82. Olstad 1987: 168.

83. Johnsen & Wasberg 1969: 190–193.

84. *Norsk skyttertidende* 25.11.1903: 190, Skiforeningens årbøker 1904: 79; 1909: 54–65.

85. Olstad 1987: 132.

86. *Norsk idrætsblad* 20.3.1895: 100.

87. Jorsett 1956: 475; Jorsett 1958: 73.

88. *Norsk skyttertidende* 10.4.1895: 59.

89. Berglia 1959: 67.

90. Vinneren på Modum 1895 «var vant til å gå på ski og hadde deltatt i mange skirenn. Det hadde ikke de andre skytterne». Berglia 1959: 67.

91. Ibid.

92. *Asker og Bærums budstikke* 7.3.1900: 4; se også Solberg 2019.

Skiskytingens formål

I en artikkel fra 1895 kom dette militære formålet tydelig frem, med et *svensk* fiendebilde:

Kunde ikke flere skytterlag bli enige om at samles engang inden hvert bortover til skytterstævner, og da ved disse benytte skierne. Derved slog man to fluer med et smæk, baade øved sig i skydning og i skiløbning. En flink skytter burde ogsaa kunne haandtere skierne, ti disse ting hører meget vel sammen, – især om man skulde komme til at møde en «norskätar» ved vintertid.⁹³

Ved minst tre andre tilfeller ble et implisitt svensk fiendebilde benyttet i forbindelse med oppstarten av nye arrangement i langrenn med skyting.⁹⁴ 28. desember 1888 holdt for eksempel kaptein Henrik Angell fra Centralforeningen et foredrag om «Skiløbningens Indflytelse paa Ungdommen og Landsforsvaret» for Asker Skiklubb og andre interesserte. Her ble de norske skiløperkompanienes seier over svenskene ved Trangen i 1808 sammenlignet med grekerne og vikingenes prestasjoner på slagmarken, og brukt som selve beviset på skienes nytteverdi.⁹⁵ Et referat fra møtet viser hvordan Angell argumenterte for skiløping og skyting:

[Henrik Angell] tænkte det kunde høres lidt rart ud, at han ligesom opmuntrede Ungdommen til at slagte Mennesker. Nei, Krig var en Vederstyggelighed. Men man maatte forsvare sig og sine. [...] Saaledes skulde det ogsaa være hver Ungdoms Pligt at forsvare sit Land, naar nogen brød ind i det. Enhver vidste at Nordmændene ikke vilde være Angribere. For at kunne gjøre denne sin Pligt, maatte man være sund paa Legeme og Sjæl, livlig og kløgtig. Alt dette kunde Idrætten give.⁹⁶

Foredraget ble tatt godt imot, og på nyåret begynte Asker Skytterlag⁹⁷ å arrangere langrenn med feltskyting, noe som skulle ha «stor Indflydelse paa vor Frihed, om den skulde blive truet af en Fiende».⁹⁸ Fra 1900 til 1902 ble det arrangert en håndfull lignende stevner av Asker Skytterlag og Bærums vestre Skytterlag.⁹⁹ Fra 1903 forsvant imidlertid langrenns-elementet fra vinterfeltskytingen.¹⁰⁰ Det gis ingen forklaring på endringen, og først i 1910 arrangerte skytterlaget igjen langrenn med skyting.¹⁰¹

1910 er et merkeår i historien om norsk skiskyting, da Kristiania skytterlags nyopprettede skiklubb og en rekke andre idretts- og skytterlag fikk langrenn med skyting på programmet.¹⁰² To år senere opprettet Kristiania skytterlags skiklubb Forsvarsrennet, og i 1916 bidro skiklubben til opprettelsen av Det militære langrennet med skyting – de to største årlige arrangementene i langrenn med skyting i Norge før 1958.

93. *Norsk skyttertidende* 23.10.1895: 171.

94. I forbindelse med Asker Skytterlags skiskyting i 1889, opprettelsen av Forsvarsrennet 1912 samt i diskursen før 1910. Se under.

95. *Asker og Bærums budstikke* 3.1.1900: 2.

96. *Ibid.*

97. Da «Askers Riflering».

98. *Asker og Bærums budstikke* 10.1.1900.

99. *Asker og Bærums budstikke* 10.1.1900: 1; 13.3.1901: 3; 27.3.1901: 1; 22.2.1902: 2; 8.3.1902: 2.

100. *Asker og Bærums budstikke* 28.2.1903: 2; 28.3.1903: 2.

101. *Asker og Bærums budstikke* 6.4.1910: 2.

102. *Asker og Bærums budstikke* 6.4.1910: 2; *Norsk skyttertidende* 9.2.1910: 43–44; 16.2.1910: 54; 2.3.1910: 67–68; 9.3.1910: 78; *Norsk idrætsblad* nr. 6 1910: 46; Centralforeningens årbok 1909/1910: 77, 98; se også Solberg 2019: 53–54.

Oppblomstringen av skiskyting i Norge i 1910 kan tolkes som en reaksjon på at det hadde etablert seg et større miljø for langrenn med skyting i Sverige etter 1900. Ved århundreskiftet var det klare likheter i skiskytingens regelverk og begrepsbruk i Norge og Sverige, noe som tyder på en transnasjonal idéutveksling.¹⁰³ Fra 1904 ble det holdt nasjonale mesterskap i Sverige, og i 1907 ble langrenn med skyting lagt til programmet til *Nordiska spelen*.¹⁰⁴ I Norge hadde det derimot ikke etablert seg en varig tradisjon i langrenn med skyting. I stedet var det blitt mer vanlig med «vintermanøvrer», militære feltøvelser med løskrutt, ofte sammen med feltskyting med ski på beina uten et langrennselement.¹⁰⁵

Fra 1907 til 1910 tok imidlertid flere skyttersaksforkjempere, inkludert lederen for Kristiania skyttersamlag, til orde for at langrenn med skyting burde bli en del av vinteridrettsukene også Norge. Først ute var Wilhelm Keilhau, som også argumenterte for at en burde ha skytteropplæring i skolen, slik at en ikke ga «fienden» Sverige, hvor skytteropplæring var innført ved høyere allmennskoler, en fordel.¹⁰⁶ I forbindelse med opprettelsen av Forsvarsrennet i 1912 pekte Forsvarsforeningen på misforholdet mellom den norske hærens korte øvelsestid og Norges vanskelige topografiske forhold. For å rette opp dette burde idretts- og skytterlagene lære opp Norges ungdom i feltskyting samt skiløping og andre marsjferdigheter.¹⁰⁷ På samme side i *Norsk skyttertidende* ble Sverige fremstilt som en mulig trussel, som et naboland i en annen stormaktsblokk enn Norge i kommende kriger.¹⁰⁸ Nettopp dette scenarioet var basis for «den i særklasse største feltmanøver» mellom 1905 og 1914, som ble arrangert av Forsvaret i 1912.¹⁰⁹ Dette trusselbildet, som ifølge Rolf Hobson og Tom Kristiansen «preget det norske offiserskorpset»,¹¹⁰ ble delt av skytterlagslederne som arrangerte langrenn med skyting. Dette er interessant, da forsoningstanken i 1912 hadde styrket seg ellers i samfunnet, også i idretten.¹¹¹

Påvirkning på andre kombinasjonsidretter

Ved en forsvarskrig var planen at Det frivillige Skyttervesen skulle drive geriljakrigføring bak fiendens linjer ved å «afskjære ham hans tilførsler, gjøre hans flanker usikre samt saavidt muligt sørge for at holde egen arme underrettet om hans foretagender».¹¹² Frantz Gustav Seeberg, Centralforeningens sekretær fra 1893 til 1919, var en viktig talsmann for denne strategien. Hans hovedtese var at idrett og skyting hørte naturlig sammen: «[E]n skiløber eller anden god sportsmand» var kun «en halv mand i forsvarssagens tjeneste, hvis han ikke samtidig» var «en flink skytter.»¹¹³ I denne strategien sto skiskytingen sentralt, men åpnet også for fremveksten av lignende idretter.

Helt fra 1870-tallet var det glidende overganger mellom feltskyting med og uten ski, og allerede høsten 1899 arrangerte Asker Skytterlag «Fodløb med Skydning» med basis i reglene

103. Solberg 2019: 43–47, 51–52.

104. *På skidor* 1902–03: xvi–xvii; Jönsson 2001: 73.

105. Solberg 2019: 43–44.

106. Munthe 1992: 137.

107. *Norsk skyttertidende* 3.1.1912: 2.

108. *Norsk skyttertidende* 3.1.1912: 1–2.

109. Hobson & Kristiansen 2001: 75.

110. *Ibid.*: 42.

111. Goksøyr 2005: 82; Hobson & Kristiansen 2001: 41, 75.

112. *Norsk skyttertidende* 2.10.1895: 158.

113. *Norsk Idrætsblad* 15.10.1908: 346. Se også *Norsk idrætsblads julenummer* 1909: 9; Centralforeningens årbok 1909/1910: 40–43; Seeberg 1906.

for langrenn med skyting.¹¹⁴ Denne tendensen skulle bli enda tydeligere under første verdenskrig. Høsten 1914 skrev rittmester J.P. Grøttum, Seebergs medarbeider i Centralforeningen og redaktør i *Norsk idrætsblad*, at krigen i Europa var et bevis på at de olympiske lekene ikke hadde nådd sitt mål. Han så for seg en rekke nye olympiske kombinasjonsøvelser: marsjkonkurranser, roing, terrengridning, terrengløp, hinderløp – alle med skyting, og om mulig med militær pakning på ryggen. Forslaget bygde på olympisk praksis. To år tidligere hadde nemlig en slik kombinasjonsidrett blitt inkludert under sommer-OL i Stockholm, på initiativ fra IOCs grunnlegger, Pierre de Coubertin. *Moderne* femkamp besto av ridning, terrengløp, svømming, fekting og pistolskyting mot en 170 cm høy, soldatformet figurskive som forsvant etter tre sekunder. Coubertin forklarte at de fem øvelsene hørte sammen fordi de alle var nyttige for offiserer i krig.¹¹⁵

Centralforeningens nye fokus på militæridrett førte til etableringen av «tremila», en marsjkonkurranse for menige som siden har blitt tradisjon i det norske forsvaret. Fra første stund var imidlertid Centralforeningens mål å kombinere disse marsjøvelsene med skarp-skyting «umiddelbart efter inkomsten», samt tilsvarende konkurranser på ski.¹¹⁶ Resultatet ble Det militære langrenn med skyting i 1916, som kombinerte reglene fra Forsvarsrennet med reglene fra Foreningen til Ski-Idrættens Fremme sin årlige ski-marsjkonkurranse for militære med ryggsekk og gevær.¹¹⁷ Det militære langrenn med skyting ble arrangert i nær forbindelse med Holmenkolldagene og ble raskt det største årlige arrangementet innen ski-skyting i Norge.¹¹⁸

Fra 1915 inngikk kaptein C. Frølich Hanssen, «representanten for militær idrett»,¹¹⁹ et samarbeid med Forsvarsforeningen, Skyttervesenet og utvalgte særiddrettsforbund. Resultatet var Komiteen for idrett og skytning, som besto av representanter fra Skyttervesenet, Skiforbundet, Friidrettsforbundet og Sykkelforbundet.¹²⁰ Formålet var å konstruere og promotere militariserede idretter som kombinerte skyting med forflytningsøvelser som marsj, langrenn og sykling.¹²¹ Her fungerte reglene for Det militære langrennet med skyting som mal, og ble til og med benyttet ved et «motorcykleridt med skytning» vinteren 1922.¹²² Komiteen ga uttrykk for et idrettssyn hvor militær overføringsverdi var viktigere enn sportslig prestasjon.¹²³ Dette var i praksis desportifisering. Komiteen representerte dermed en motkultur til den økende spesialiseringen og sportifiseringen som ellers preget idretten i Norge.

Samlet sett fremstår det som at trusselen for væpnet konflikt fungerte som en katalysator for militarisering av idrett, også i tiden rundt første verdenskrig. Det er grunn til å anta at lignende militarisering av idretter også har funnet sted i forbindelse med andre konflikter. Goksøyr og Olstad har for eksempel observert at mens det ble mindre fokus på idrett som forsvarssak i mellomkrigstiden, så oppfordret Norges idrettsorganisasjoner igjen til lang-

114. *Asker og Bærums budstikke* 10.1.1900.

115. Grøttum, J.P., *Norsk idrætsblad*, 30.9.1914: 345–346; *Olympic Review* (192) 1983: 693; Archibald 2012: 1–5; Bergvall 1913: 1005.

116. *Norsk skyttertidende* 9.12.1914: 421–422.

117. Se Solberg 2019: 67–69.

118. *Ibid.*: 66.

119. Dette var en offiser som talte for Forsvarsdepartementet i saker som handlet om militær idrett i Norges Riksforbund for Idræt. I 1918 ble tittelen endret til «hærens konsulent for idrett». Lundquist 1914: 14–15, 54, 84; *Indtrøndelagen* 28.10.1919: 2.

120. Da «Norsk Idrætsforbund» og «Cykleforbundet», Landsforbundets årbok 1919–1920: 86–87.

121. *Ibid.*

122. *Sportsmanden* 26.1.1922: 1.

123. *Ibid.*; *Aftenposten* 12.12.1921: 1–2.

renn med feltskyting fra høsten 1939.¹²⁴ I den forbindelse ble det dessuten konstruert nye militarisererte kombinasjonsidretter som Birkebeinerrennet med skyting og «billøp med skyting, orientering og måloppdagelse».¹²⁵

Konklusjon

En rekke ulike faktorer spilte inn på hvordan og hvorfor langrenn med skyting ble konkurranseidrett i Norge på 1890-tallet. Skirenn ble kombinert med skyting allerede på 1760-tallet, og gjennom 1800-tallet ble idéen om at ski og skyting sammen hadde militær nytteverdi, holdt levende blant offiserer og skyttersaksforkjempere. Denne «ski- og skyttersaken» var nært knyttet til utviklingen av allmenn verneplikt, som økte behovet for borgere med ski- og våpenferdigheter.

Den underliggende årsaken for utviklingen av langrenn med skyting på 1890-tallet var den europeiske opprustningen, som bidro til en ny hærordning i Norge basert på allmenn verneplikt. Samtidig fungerte parlamentskrisen på 1880-tallet og den tidvis spente stemningen med Sverige frem mot 1905, og senere første verdenskrig, som utløsende årsaker. Slike politiske konflikter med voldspotensial bidro til militarisering av idretter som skyting og øvelser som kunne brukes til forflytning, som løp, sykling og motorsport. De militarisererte øvelsene vi har sett på, skilte seg hovedsakelig fra andre idretter i at det egentlige formålet ikke var prestasjon på idrettsbanen, men på slagmarken.

I tidligere forskning fremstilles sportifisering som en nærmest ustoppelig prosess mot et større fokus på å prestere i fysiske konkurranser, kjennetegnet av spesialisering, abstrahering og kvantifisering. I denne konteksten fremstår langrenn med skyting – en øvelse konstruert for å bedre deltagerens konkrete militære ferdigheter og evne til å tilpasse seg krigens krav som et brudd – en «desportifisering» av idretten, eller i det minste en bremsing av sportifiseringsprosessen. Utviklingen av dagens olympiske skiskyting etter 1960 tyder riktignok på at idretter kan være *både* sportifiserte og militarisererte, men i perioden 1895 til 1924 var langrenn med skyting utpreget militarisert. Slik fremstår også IOCs fortelling om sportens røtter ikke bare som konstruert, men som åpenbart misvisende.

En stor takk til forskningsgruppen for transnasjonal historie og kulturmøter ved Universitetet i Bergen, for gode innspill og treffende kommentarer.

Litteratur

- Archibald, A. (2012). *Modern Pentathlon. A Centenary History: 1912-2012*. Surrey: Grosvenor House.
- Asker Skytterlag. (1960). *Asker Skytterlag gjennom 100 år*. Sandvika: Asker Skytterlag.
- Avé, A., Denis, C., & Bourdon, G. (red.). (1924). *Les Jeux De La VIIIe Olympiade: Paris 1924: Rapport Officiel*. Paris: La Librairie de France.
- Berg, R. (2001). *Norsk forsvarshistorie 1814-1905*. Bergen: Eide.
- Berglia, K. (1959). *Eker skytterlag, 1859-1959*. Drammen: Eker skytterlag.
- Bergvall, E. (red.). (1913). *Olympiska spelen i Stockholm 1912. Officiell Redgörelse*. Stockholm: Organisationskommittén.
- Breili, M., & Schjelderup, T. (1982). *100 år med ski på beina*. Oslo: Dreyer.

124. Goksøyr & Olstad 2017: 20–21.

125. Ibid. 22–23.

- Comité Olympique Suisse (red.). (1951). *Rapport Général sur les Ves Jeux Olympiques D'Hivier St-Moritz 1948*. Lausanne.
- Foreningen til Ski-Idrættens Fremme. (1904). *Aarbog*. Kristiania: Fabritius.
- Foreningen til Ski-Idrættens Fremme. (1909). *Aarbog*. Kristiania: Grøndahl.
- Foreningen til Ski-Idrættens Fremme. (1928). *Årbok*. Kristiania: Grøndahl.
- Föreningen för skidlöpningsfrämjande i Sverige. (1903). *På skidor. Årsskrift 1902-1903*. Stockholm: Foreningen.
- Föreningen för skidlöpningsfrämjande i Sverige. (1905). *På skidor. Årsskrift 1904-1905*. Stockholm: Foreningen.
- Föreningen för skidlöpningsfrämjande i Sverige. (1907). *På skidor. Årsskrift 1906-1907*. Stockholm: Foreningen.
- Goksøyr, M. (1991). *Idrettsliv i borgerskapets by. En historisk undersøkelse av idrettens utvikling og organisering i Bergen på 1800-tallet* (doktorgradsavhandling). Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Goksøyr, M. (2005). «Og så ein svensk-norsk landskamp! Ein blir så patriotisk i slike stunder». Norsk-svenske idrettsforbindelser etter 1905. I Ø. Sørensen & T. Nilsson (red.), *Norsk-svenske relasjoner i 200 år* (s. 72–86). Oslo: Aschehoug.
- Goksøyr, M. (2010). *Idrett for alle. Norges Idrettsforbund 150 år: 1861-2011*. Oslo: Aschehoug.
- Goksøyr, M., & Olstad, F. (2017). *Skjebnekamp. Norsk idrett under okkupasjonen 1940-1945*. Oslo: Aschehoug.
- Guttmann, A. (2004). *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports* (2. utg.). New York: Columbia University Press.
- Harster, H., & Wasner, F. (1936). *IV Olympische Winterspiele 1936*. Berlin: Reichssportverlag.
- Hjorth, A.D.S. (1879). *Folket i Vaaben*. Christiania: Askeland.
- Hobson, R., & Kristiansen, T. (2001). *Norsk forsvarshistorie 1905-1940*. Bergen: Eide.
- Holm, T. (1965). *En hærordningsforandring, offentlig premiering av skiløping, og opprinnelsen til den moderne skisport for 200 år siden*. Oslo: Hærmuseet.
- Holm, T.H., Kristiansen, T., & Skjelbred, K. (1994). *I militære skispor. Skiløping og vintertjeneste i den norske hær*. Oslo: Forsvarsmuseet.
- IOC. (u.å.). History. Olympics. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.olympic.org/biathlon-equipment-and-history>
- Johnsen, A.O., & Wasberg, G.C. (red.). (1969). *Norsk militærhistorisk bibliografi*. Oslo: Gyldendal.
- Jönsson, Å. (2001). *Nordiska spelen. Historien om sju vinterspel i Stockholm av olympiskt format 1901 till 1926*. Värnamo: Arena.
- Jorsett, P. (1956). Oslo Østre Skytterlags Skilag. I Johnsen, R. (red.), *Norske skiløpere. Østlandet sør* (s. 475–477). Oslo: Skiforlaget.
- Jorsett, P. (red.). (1958). *Oslo Østre Skytterlag gjennom 75 år*. Oslo: Oslo Østre Skytterlag.
- Jorsett, P. (2005). Statistikk. I D.V. Hanstad (red.), *Fullt hus. Eventyret norsk skiskyting* (s. 169–214). Oslo: Akilles.
- Kjelsås, Jens. (1960). Skiskyting. I R. Johnsen (red.), *Norske skiløpere. Namdal og Nord-Norge* (s. 142–147). Oslo: Skiforlaget – Erling Ranheim.
- Kjelsås, J. (1966). Skiskytingens utvikling i Norge. I P. Jorsett (red.), *Skyttersaken i Norge 1941-1965* (s. 40–43). Gjøvik: Skytterstyret.
- Koht, H. (1931). Hegermann, Diderich. I E. Bull d.y. & E. Jansen (red.), *Norsk biografisk leksikon* (bd. 5). Oslo: Aschehoug.
- Lillevtedt, K.H. (1988). *Skibruk og skiutstyr i Norge før «Centralforeningen», med hovedvekt på perioden 1800-1860* (hovedfagsoppgave). Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Lund, J.O. (1976). *Skiskyting i Norge. Belyst ved en spørreundersøkelse av deltakerne i NM-uka i skiskyting 1975* (hovedfagsoppgave). Norges Idrettshøgskole, Oslo.

- Lundquist, K.A.Z. (1914). *Beretning fra Norges Riksforbund for Idræt*. Bergen: Norges Riksforbund for Idræt.
- Munthe, P. (1992). *Norske økonomer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Niinimaa, V.M.J. (1998). *Double contest: Biathlon, history and development*. Wals-himmelreich: IBU.
- Olstad, F. (1987). *Norsk idretts historie*, bd. 1, *Forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*. Oslo: Aschehoug.
- Petersson, A.J.T. (1969). Militært langrenn. I R. Johnsen (red.), *Norske skiløpere. Supplementsbind* (s. 400–410). Oslo: Skiforlaget – Erling Ranheim.
- Rasch-Engel, R. (1997). *Den Nordenfjeldske skieløverbattailon*. Oslo: Elanders.
- Seeberg, F.G. (1887). *Et velordnet Skyttervæsens Betydning for Armeen og Landsforsvaret i Almindelighed*. Kristiania: Norges Forsvarsforening.
- Seeberg, F.G. (1906). Hvorledes bør vi under et vinterfelttog udnytte skierne og befolkningens dygtighed i skiløbning? *Norsk Militært Tidsskrift*, 69(4), 217–241.
- Seip, Jens Arup. (1981). *Utsikt over Norges historie*, bd. 2, *Tidsrommet ca. 1850-1884*. Oslo: Gyldendal.
- Sheard, K., Dunning, E., & Mangan, J.A. (2005). *Barbarians, Gentlemen and Players. A Sociological Study of the Development of Rugby Football*. London: Routledge.
- Slagstad, R. (2015). *Sporten. En idéhistorisk studie*. Oslo: Pax.
- Solberg, G.-E. (2019). *Idrettsmann og skytter. En historisk undersøkelse av skiskytingens utvikling og organisering i Norge før 1930* (masteroppgave). Universitetet i Bergen, Bergen.
- Steen, R. (1996). *Den Sønderfjeldske skieløverbattailon i krig og fred*. Oslo: Elanders.
- Storsveen, V. (2018). *Våre skiskyttere 1958-2018. Skisporten gjennom 60 år – sett fra innsiden*. Hamar: Vist Media.
- Stortingsforhandlinger. (1894). *Del 1b. Propositioner og Meddelelser*. Kristiania.
- Sturluson, S. (1979). *Noregs kongesoger*. Oslo: Samlaget.
- Vaage, J. (1979). Skiskyting midt i blinken for norsk ungdom. I *Skienes Verden* (s. 158–161). Hjemmenes forlag.
- Yttergren, L. (1996). *Täflan är lifvet. Idrottens organisering och sportifiering i Stockholm 1860-1898* (doktorgradsavhandling). Stockholms universitet.
- Aarvold, A.K. (1998). «En Nations Idrætsliv er Maalet for dens Kraft!». *En sammenligning av det nasjonale tankegodset i Centralforeningen for Udbredelse af Idræt og Deutsche Turnerschaft mellom 1860 og 1906* (hovedfagsoppgave). Universitetet i Oslo.